

Rozdział II

Krystyna Łopata

HISTORIA NAUKOWEGO KOŁA CHEMIKÓW STUDENTÓW UNIwersYTETU Jagiellońskiego W LATACH 1904–1979

1. POWSTANIE KÓŁKA CHEMIKÓW UCZNIÓW UNIwersYTETU Jagiellońskiego

5 listopada 1904 roku grupa młodzieży studiująca chemię postanowiła utworzyć Stowarzyszenie Akademickie, które miało „prowadzić, wychowywać i pomagać nowo przyjętym studentom”¹. Wybrano władze stowarzyszenia, którego pełna nazwa brzmiała: Kółko Chemików Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Godność prezesa powierzono profesorowi Leonowi Marchlewskiemu, uważając, że był osobą, która znakomicie potrafiła „zrozumieć i odczuć potrzeby i cele, do jakich dąży młodzież”². Wiceprezesem został Kazimierz Radwański, człowiek bardzo energiczny, który przez kilka lat pracował wytrwale nad rozwojem kółka. O objęcie funkcji pierwszego kuratora z ramienia Senatu poproszono profesora Karola Olszewskiego. Z zarządem, który liczył wówczas pięć osób, współpracowali późniejsi profesorowie (a w 1904 r. asystenci): Ludwik Bruner, Stanisław Tołłoczko i Tadeusz Estreicher. Profesorowie i asystenci wygłaszali odczyty i referaty, na które wstęp był płatny. W ten sposób wspomagano kółko naukowo i finansowo. Posiedzenia odbywały się raz lub dwa razy w tygodniu i skupiały nie tylko studiującą młodzież, lecz także grono pracowników naukowych oraz osoby spoza społeczności uczelni. Intensywność spotkań była zmienna, okresowo nawet zaniedbywana, wówczas jednak nasilały się prace o charakterze administracyjnym. Jedną z przeszkód, która hamowała rozwój kółka, był brak odpowiedniego, stałego lokalu, w którym młodzież mogłaby się spotykać i gdzie byłaby czytelnia czasopism. Pierwszą siedzibą kółka było prawdopodobnie Collegium Chemicum, następnie w 1911 roku przeniesiono się do Collegium Physicum.

Kółko od początku istnienia działało w oparciu o *Statut*, ale był on niedoskonały, w związku z czym wyłoniono komisję do opracowania nowego statutu³. Statut poprawiano i zatwierdzano w 1906 i 1908 roku, a 9 marca 1912 roku Nadzwyczajne Walne Zebranie, po gruntownej reformie zatwierdziło jego ostateczną wersję oraz regulamin funkcjonowania kółka obowiązujące do lat trzydziestych.

Poważnym problemem, z którym borykała się studiująca młodzież, był brak podęczników. Członkowie kółka postanowili założyć własną bibliotekę. Książki kupowano

¹ Arch. UJ. syg. S II 762 Koła Naukowe Wydziału Filozoficznego:

c. Koło Chemików 1904–1939.

² G. Schöpp, M. Szuwalski, *Rys historyczny Koła Chemików Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Nakładem Koła Chemików S.U.J., Kraków 1934, s. 5.

³ *Statuty Stowarzyszeń Uczniów Uniw. Jag.*, [w:] *Zbiór ustaw uniwersyteckich*, Kraków 1900.

ze składek członkowskich, z dotacji uniwersyteckich, początkowo bardzo skromnych, oraz z pieniędzy zebranych podczas zebrań naukowych. Do wzbogacenia zbiorów przyczyniły się także dzieła ofiarowane przez kasę im. Mianowskiego oraz profesorów: K. Olszewskiego i T. Estreichera.

Bardzo ważną działalnością kółka było wydawanie skryptów. Już w 1904 roku wydano skrypty prof. J. Morozewicza *Optyka kryształów*, w 1905 roku skrypt do chemii organicznej według wykładów prof. J. Schramma, a w 1907 do chemii fizycznej napisany na podstawie wykładów prof. L. Brunera. W 1911 roku przeznaczono 600 koron na wydanie skryptu według wykładów prof. K. Olszewskiego, po uprzednim poprawieniu i wykonaniu rysunków przez asystenta E. Drozdowskiego. W 1912 roku wydano tablice analityczne, a w 1913 roku skrypt do chemii organicznej napisany na podstawie wykładów prof. K. Dziewońskiego. W miarę zapotrzebowania wznawiano wydawanie skryptów.

Sytuacja finansowa kółka była coraz lepsza, ponieważ zasilali ją zyski ze sprzedaży skryptów. Już w 1907 roku skład zarządu kółka powiększył się o bibliotekarza i skarbnika, który wraz z prezesem odpowiadał za sprawy finansowe organizacji. Ustanowiono nawet tzw. żelazny fundusz w kwocie 1000 koron. W 1909 roku z funduszu kółka została udzielona subwencja na legat im. Stanisława Wyspiańskiego, przekazano też pewną kwotę na fundusz im. Augusta Witkowskiego. Udzielano także pożyczek najbardziej potrzebującym studentom.

W 1908 roku prof. Karol Olszewski zrzekł się funkcji kuratora. Zwrócono się wówczas z prośbą do prof. Leona Marchlewskiego o przyjęcie tej godności. Senat zatwierdził kandydaturę i do 1911 roku funkcję kuratora pełnił pierwszy prezes kółka. W 1911 roku nastąpiła ponowna zmiana na stanowisku kuratora – został nim prof. Karol Dziewoński, który funkcję tę oficjalnie objął 19 lutego 1912 roku. W 1908 roku nadano pierwsze tytuły Członków Honorowych Kółka Chemików Uczniów UJ prof. Karolowi Olszewskiemu oraz Członkowi Założycielowi i wieloletniemu prezesowi kółka Kazimierzowi Radwańskiemu.

W 1914 roku wybuchła pierwsza wojna światowa. Wielu studentów znalazło się w szeregach walczących o niepodległość Polski. Nastąpiła przerwa w nauce i działalności kółka trwająca pięć lat. Laboratoria zostały zniszczone, sprzęt i książki w dużej części rozgrabione. W 1919 roku młodzież powróciła do zajęć już w wolnej i niepodległej Polsce. 25 czerwca 1919 roku zwołano Zwyczajne Walne Zebranie Kółka Chemików Uczniów UJ, wybrano nowy zarząd. Niestety, zabrakło tych, którzy tworzyli i rozwijali działalność kółka, wielu zginęło w zawierusze wojennej, wielu odeszło do różnych zakładów pracy. Nastąpił drugi okres w rozwoju kółka. 21 listopada 1919 roku na Nadzwyczajnym Walnym Zebraniu organizacji zadecydowano poprosić prof. Tadeusza Estreichera o objęcie funkcji kuratora. Senat zatwierdził kandydaturę i od 18 czerwca 1920 roku prof. Tadeusz Estreicher został oficjalnym opiekunem kółka. Funkcję tę pełnił aż do wybuchu drugiej wojny światowej. W 1921 roku przyznano tytuły honorowych członków Kółka Chemików Uczniów UJ profesorom: Tadeuszowi Estreicherowi, Bohdanowi Szyszkowskiemu, Leonowi Marchlewskiemu i Karolowi Dziewońskiemu.

Znaleziono nowy lokal dla kółka w III Zakładzie Chemicznym mieszczącym się w Collegium Juridicum, a po odnowieniu i rozbudowaniu Collegium Chemicum kółko znalazło siedzibę w sali refektarzysty I Zakładu Chemicznego przy ul. Olszewskiego. Sala ta miała jednak więcej lokatorów, spotykali się tam też członkowie Kół: Muzykologów i Farmaceutów oraz Chór Akademicki. Pojawiały się zatargi z Kołem Muzykologów, co bardzo utrud-

niało pracę kółka. Zwyczajne Walne Zebranie Kółka Chemików Uczniów UJ na posiedzeniu 27 października 1924 roku zdecydowało o powiększeniu zarządu o referenta skryptów oraz referenta praktyk i posad. Rok później do zarządu wszedł tzw. gospodarz, który opiekował się lokalem kółka. Trwały prace w celu utworzenia czytelni i zaprenumerowania kilku fachowych czasopism. Czytelnia została otwarta jednak dopiero w 1927 roku i dysponowała 22 czasopismami, w tym czasopismem niemieckim „Chemiker Zeitung” oraz jednym dziennikiem codziennym „Ilustrowanym Kurjerem Codziennym”. W październiku 1928 roku na Zwyczajnym Walnym Zebraniu podjęto decyzję o utworzeniu kilku Sekcji: Naukowej, Wydawniczej, Wycieczkowej, Towarzyskiej, Praktyk i Posad oraz Handlowej. Kierownicy tych sekcji weszli w skład zarządu, który od tego czasu znacznie się powiększył. W roku 1932/1933 kółko musiało opuścić salę refektarzową i przenieść się do dwóch małych pokoiów mieszczących się na poddaszu kamienicy przy ulicy Piłsudskiego 4. Cieszą się z własnej siedziby, ale bardzo odczuwano jej ciasnotę.

Po pierwszej wojnie światowej miejsce marki austriackiej zajęła korona polska. Finanse kółka przedstawiały się zupełnie dobrze. Zakupiono dużą liczbę książek do biblioteki, a nawet ufundowano „Cegielkę Wawelską”. Wkrótce jednak nastąpiła dewaluacja i wartość pieniądza zaczęła gwałtownie spadać. Powzięto wówczas decyzję o ratowaniu finansów kółka przez wydawanie skryptów. W pierwszej kolejności wydano skrypt na podstawie wykładów prof. K. Dziewońskiego oraz tablice analityczne. Zaplanowano wydanie *Chemii analitycznej ilościowej* F.P. Treadwella, ale pomimo prośby wysłanej do autora przez zarząd kółka, a następnie przez profesorów T. Estreichera i L. Marchlewskiego otrzymano odpowiedź odmowną. Udało się za to wydać skrypt według wykładów prof. S. Kreutza poprawiony przez A. Gawła. Dobrym rokiem dla Sekcji Wydawniczej był rok akademicki 1929/1930. Ukazały się wówczas: *Tablice do obliczania wyników analiz chemicznych*, III wydanie *Analizy miareczkowej*, skrypt *Chemia organiczna*, *Tablice analityczne jakościowe* i *Tymczasowy skrypt wagowy*. Na początku lat trzydziestych wydano skrypt: *Matematyka dla przyrodników* prof. S. Gołęba oraz skrypt do chemii fizycznej napisany na podstawie wykładów prof. B. Kamińskiego. Ten ostatni skrypt spotkał się z dużym zainteresowaniem. Zakupiło go także Koło Chemików Politechniki Lwowskiej. Członkowie kółka w UJ prowadzili sklepik, w którym były sprzedawane skrypty oraz podręczniki wzięte w komis. W sklepiku można było kupić także sączi ilościowe, bibułę do sączenia, a przez pewien okres można było nabyć też szkło laboratoryjne.

Systematycznie powiększały się zasoby biblioteki. Kupowano po 5 książek miesięcznie, a w 1927 roku dr Wiśłocka podarowała kołu 60 dzieł naukowych. Pod koniec lat dwudziestych oszacowano wartość zbiorów bibliotecznych na ponad 8000 zł, a w latach trzydziestych wartość ta wzrosła do ponad 12 000 złotych.

Przez cały okres lat dwudziestych starano się o prowadzenie działalności naukowej, która polegała przede wszystkim na wygłaszaniu referatów i odczytów przez profesorów, a także asystentów, którzy byli członkami kółka, oraz przez studentów. W latach 1923–1928 spotkania naukowe były zaniedbywane. Prezesami kółka byli najczęściej asystenci, którzy ze względu na dużą liczbę zajęć dydaktycznych oraz prowadzone prace naukowe mieli mało czasu na działalność w Kółku Chemików. Udało się tylko zorganizować kurs szklarski, repetytorium z chemii nieorganicznej, krystalografii, matematyki oraz kurs języka niemieckiego. Pod koniec lat dwudziestych powrócono do spotkań, na których wygłaszano referaty naukowe. W 1929 roku dla studentów I roku ogłoszono referat na temat „Jak studiować chemię”, potem temat ten był powtarzany każdego roku dla nowo przyjętych na studia chemiczne. Organizowano wycieczki, spotkania towarzyskie, takie jak herbatki, śledziówki, zabawy

i bale. Imprezy te, cieszące się dużą popularnością, miały być dochodowe, ale – jak wykazała praktyka – tylko niektóre przynosiły liczący się zysk. W latach 1928–1929 kondycja finansowa koła była bardzo dobra, wpływy ze sprzedaży skryptów oraz organizowanych bali były tak duże, że otwarto konto w PKO, gdzie przechowywano większą gotówkę. Część funduszy przechowywano także w MKO. Przystąpiono do kasy im. Mianowskiego, Polskiego Towarzystwa Przyrodniczego oraz Polskiego Towarzystwa Chemicznego. Po śmierci prof. B. Szyszkowskiego koło przeznaczyło 138 zł na tablicę pamiątkową poświęconą pamięci profesora, która miała być wmurowana w Zakładzie Chemii Fizycznej. Były też niedociągnięcia. W kasie koła znaleziono rewery świadczące o tym, że wiele osób zaciągnęło pożyczkę z kasy i nigdy jej nie zwróciło. Zreformowano więc system pożyczek, pożyczkobiorca musiał wystawić weksel podrywany przez dwie osoby.

Najważniejszym problemem drugiej połowy lat dwudziestych była sprawa opracowania nowego statutu. Specjalnie powołana komisja pracowała długo, aż w końcu w roku 1927/1928 został uchwalony nowy statut. Została zmieniona nazwa organizacji na Koło Chemików Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rozpisano konkurs na opracowanie odznaki koła, a kiedy komisja wybrała odpowiedni projekt, został on zrealizowany. W roku 1930 uchwalono poprawki do statutu, między innymi Regulamin Funduszu Pożyczkowego, Walnych Zebrań, Zarządu i Komisji Rewizyjnej. W związku z nową ustawą o organizacjach akademickich w roku 1932/1933 ponownie uczyniono wiele poprawek w statucie, który został zatwierdzony przez Senat Uniwersytetu.

Koło zgłaszało szereg postulatów, na przykład podczas Zjazdu Związku Kół Chemicznych w 1927 roku przedstawiono propozycję, aby chemicy obowiązkową służbę wojskową odbywali w batalionach chemicznych i aby chemików szkolić w zakresie obrony przeciwgazowej. Pod koniec lat dwudziestych poruszono sprawę wydzielenia chemii z Wydziału Filozoficznego i zaproponowano, aby kończący studia chemiczne nie otrzymywali tytułu magistra filozofii, a mogli otrzymać tytuł magistra chemii. Podobny problem był z tytułem doktora. Studentom chodziło tu między innymi o to, że absolwentom z tytułem magistra filozofii trudniej było znaleźć zatrudnienie w przemyśle, a w szkołach też nie było wolnych etatów. Pomimo poparcia profesorów uniwersytetu sprawa nie znalazła oddźwięku w ministerstwie. W lutym 1930 roku odbył się nawet wiec zorganizowany przez Zarząd Koła Chemików w sprawie reformy studiów. Opracowane przez studentów postulaty zostały poparte przez dziekana prof. Stefana Kreutza.

Rozruchy antysemityczne na uniwersytecie w latach trzydziestych zasiały wiele fermentu, ale jednocześnie wzbudziły protest i potępienie większości studentów, a także władz koła, co przyczyniło się do wyciszenia nastrojów.

W roku 1931 koło przystąpiło do Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (LOPP). Przy kole utworzono, na prawach sekcji, komórkę LOPP. Sekcja miała za zadanie organizować kursy, które szkoliłyby prelegentów szerzących ideę obrony przeciwgazowej. Sekcja występowała na wszystkich uroczystościach organizowanych przez Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, brała czynny udział w obchodach Tygodnia Lotniczego i Wystawie Gazowej. W roku akademickim 1932/1933 współpraca zacieśniła się do tego stopnia, że wszyscy członkowie Koła Chemików byli automatycznie członkami LOPP. Ta zależność od władz koła i LOPP na dłuższą metę okazała się destrukcyjna i w końcu rozwiązano Sekcję LOPP działającą przy Kole Chemików.

W 1933 roku przyznano tytuł Honorowego Członka Koła Chemików Studentów UJ baronowi Antoniemu Götz-Okocimskiemu, właścicielowi Browaru Okocimskiego, przyjacielowi młodzieży studiującej chemię.

2. KOŁO CHEMIKÓW W LATACH 1934–1939

4 listopada 1934 roku Koło Chemików Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego obchodziło trzydziestolecie swego istnienia. Z tej okazji w salach Towarzystwa Strzeleckiego przy ul. Lubicz 16 odbyła się duża uroczystość. W spotkaniu wzięli udział: „Rektor, Dziekan, Kurator z małżonką, liczni przedstawiciele świata nauki i przemysłu...” oraz członkowie i sympatycy koła⁴. Po uroczystościach zarząd koła podjął pracę w sekcjach, przerwana organizowaniem jubileuszu. W roku 1934/1935 zorganizowano konkurs na najlepszy odczyt z zakresu chemii i nauk pokrewnych oraz kurs maszynoznawstwa i rysunku technicznego. Wygłoszono także kilka referatów, których zazwyczaj słuchało od 30 do 80 osób. Opracowano regulamin Sądu Koleżeńskiego, co było zasługą przewodniczącego sądu Józefa Freislera.

Zarząd nawiązał kontakt z Towarzystwem Ubezpieczeń w celu ubezpieczenia członków koła od tragicznych wypadków w pracowni chemicznej.

W 1934 roku po straszej, katastrofalnej powodzi, która nawiedziła zachodnią Małopolskę, uchwalono, aby przekazać Komitetowi Pomocy Powodzianom 15 zł.

Tak jak w poprzednich latach sekcja wycieczkowa organizowała zwiedzanie zakładów przemysłowych. Członkowie koła mogli zapoznać się z pracą w fabrykach mydła i lakierni w Poznaniu, opon „Stomil” w Poznaniu, papieru w Żywcu. Odwiedzili także Zakłady „Azot” w Jaworznie oraz browary w Okocimiu, Żywcu i Łodzi.

Dużym problemem było zdobycie w zakładach przemysłu chemicznego miejsc na praktyki przemysłowe. Zgodę na praktyki uzyskano od gazowni w Chelmie, mleczarni we Wrześni, Browaru Okocimskiego, Fabryki Porcelany w Ćmielowie, Zakładów Ceramicznych w Chrzanowie, Fabryki Jedwabiu Sztucznego w Chodakowie, Zakładów Wodociągowych w Maczkach, w Wielkich Piecach i Zakładach Ostrowieckich, a także w kopalni soli potasowej.

Najważniejszą jednak sprawą, nad którą pracowały już od końca 1929 roku zarządy kilku kadencji, z różną zresztą intensywnością, było zreformowanie studiów chemicznych tak, aby absolwenci tego kierunku mieli większe możliwości zatrudnienia. W związku z tym ze strony zarządów wysunięto propozycję, aby na uniwersytecie utworzyć Katedrę Technologii Chemicznej oraz Katedrę Naukowej Organizacji Pracy, co pozwoliłoby na lepsze przygotowanie specjalistów do pracy w przemyśle.

W celu zwiększenia możliwości zatrudnienia chemików w szkolnictwie zarząd koła postulował, aby wystąpić do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) o zwiększenie liczby godzin nauczania chemii i mineralogii w szkołach ogólnokształcących oraz udzielenie absolwentom chemii prawa nauczania niektórych innych przedmiotów po złożeniu dodatkowego, uproszczonego egzaminu z tych przedmiotów. Starano się także o to, aby projekt reform poparło grono profesorów akademickich.

W roku 1936 prezes koła Włodzimierz Hubicki brał udział w Zjeździe Prezesów Kół zorganizowanym przez Koło Chemików Studentów Uniwersytetu im. J. Piłsudskiego w Warszawie, na którym dyskutowano propozycję zmiany tytułu absolwentów chemii z tytułu magistra filozofii na magistra chemii. Propozycję popierał prof. Tadeusz Estreicher. Prezesi pozostałych kół chemicznych działających przy różnych uczelniach w Polsce mieli zdobyć dla tej idei poparcie swoich profesorów. Zaproponowano, aby wspólnie wystąpić o aprobatę pomysłu do Związku Chemików Polskich oraz do Ministra

⁴ Arch. UJ. sygn. S II 762 Koła Naukowe Wydziału Filozoficznego: c. Koło Chemików 1904–1939.

WRiOP, którym był wówczas Wojciech Świętosławski. 4 kwietnia 1937 roku przedstawiciele Koła Chemików Studentów UJ brali udział w Zjeździe Chemików Polskich (członkowie Koła Chemików UJ, za zgodą Ministra WRiOP, od 30 maja 1934 roku należeli do Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Chemicznego). Na zjeździe dyskutowano zmianę nazwy w tytule absolwentów chemii. Powrócono do propozycji, aby zmienić tytuł magistra filozofii jeśli nie na magistra chemii, to chociaż na magistra filozofii z zakresu chemii.

Szczególnie bogaty w wydarzenia był rok 1936/1937. Zorganizowano wówczas 10 odczytów wygłoszonych przez asystentów i profesorów zakładów chemicznych oraz przez zaproszonych gości, w tym także przez specjalistów innych dyscyplin naukowych. W spotkaniach brali udział nie tylko członkowie koła, lecz także studenci niezrzeszeni z uniwersytetu i Akademii Górniczej oraz uczniowie gimnazjów krakowskich. 15 lutego 1936 roku odbyło się zebranie naukowe z referatem prof. dr. M. Gieszczykiewicza na temat: „Wojna bakteriologiczna”. Odczyt podobał się bardzo, a o zainteresowaniu tematem świadczy fakt, że wysłuchało go 85 osób. Zainteresowanie sprawami wojny i obrony przeciwgazowej było powszechne. W latach trzydziestych w Kole Chemików utworzono Sekcję Gazową, a w II trymestrze roku 1935/1936 został zorganizowany Kurs Obrony Przeciwlotniczo-Gazowej. Kurs odbył się dzięki pomocy Komitetu Obrony Przeciwlotniczej i ukończyło go 39 osób. Sekcja Gazowa starała się o zakupienie do biblioteki książek o tematyce chemii gazów bojowych i obrony przeciwgazowej. Powstała także propozycja utworzenia Akademickiego Koła LOPP. Sekcja Gazowa była więc twórcą nowej organizacji akademickiej.

W 1937 roku urządzono zbiórkę na zakup ścigacza morskiego „Akademik”, w wyniku której przekazano Polskiej Flocie Wojennej 50 zł. W roku 1935 zarząd koła udzielał pomocy w organizacji przyjęcia wycieczki niemieckich studentów chemików z Uniwersytetu we Frankfurcie nad Menem. W roku 1936/1937 koło odwiedzili członkowie Koła Chemików Studentów Politechniki Warszawskiej, którzy przyjechali z prof. Józefem Zawadzkim, oraz grupa Akademickiego Klubu Chemicznego z Lublany.

W październiku 1937 roku Walne Zgromadzenie zatwierdziło nowy *Statut Koła*, który uzyskał w dniu 8 marca 1938 roku aprobatę Senatu UJ. Statut ten zastąpił stary obowiązujący od 1933 roku.

Aby sprostać potrzebom finansowym koła, zarząd urządzał zabawy i bale karnawałowe, które cieszyły się dużą popularnością i przynosiły spore dochody. Pieniądze były wydawane na zakup książek dla biblioteki koła, na opłacenie druku nowych pozycji wydawniczych, na udzielanie pożyczek niezamożnym członkom koła. Udzielano także zapomogi studentom podejmującym tzw. bezpłatne praktyki (tylko niektóre zakłady, jak np. Browar Okocimski, płaciły studentom za praktyki).

Liczba członków z roku na rok zwiększała się. Chcąc ułatwić studentom zakup książek, zarząd koła wszedł w porozumienie z firmami księgarskimi polskimi i niemieckimi, które to firmy zgodziły się sprzedawać studentom książki na raty.

W roku akademickim 1938/1939 w działalności Koła Chemików można zauważyć kontynuację pracy w sekcjach. Odzwierciedleniem nastrojów wojennych było zorganizowanie przez zarząd koła kursu pirotechnicznego prowadzonego przez kapitana wojska polskiego. Wybrano nowy zarząd na rok akademicki 1939/1940, ale wybuch drugiej wojny światowej przerwał działalność szkół wyższych, a więc także kół naukowych.

Studenci tajnych kompletów Uniwersytetu Jagiellońskiego skupili się w Organizacji Bratniej Pomocy⁵. Legitymacja Bratniej Pomocy była nieformalnym dowodem świadczącym, że jej posiadacz jest studentem⁶.

3. DZIAŁALNOŚĆ KOŁA CHEMIKÓW W LATACH 1945–1950

Zaraz po wyzwoleniu Krakowa, bo już na początku lutego 1945 roku, wokół mgr. Tadeusza Senkowskiego zaczęli gromadzić się dawni członkowie koła oraz studenci nie-zrzeszeni w Kole; początkowo około 30–50 osób⁷. Spotkania odbywały się w pokoju wagowym mieszczącym się na parterze Collegium Chemicum. Ustalono dyżury oraz poproszono Tadeusza Senkowskiego o pełnienie funkcji prezesa aż do czasu pojawienia się starego zarządu. W budynku przy ul. Olszewskiego 2 przystąpiono do robienia porządków w salach wykładowych oraz laboratoriach. Podzielono się na grupy, a nawet prowadzono „cichy dziekanat”⁸. Pierwszy po wojnie rok akademicki trwał od marca do września 1945 roku, a pierwsze po wojnie Walne Zebranie członków Koła Chemików oraz studentów chemii, niebędących członkami koła, zorganizowano już w marcu 1945 roku. Opiekunem koła został dr Włodzimierz Hubicki, a kuratorem prof. Tadeusz Estreicher. Doszło do spotkania z przedstawicielami starego, przedwojennego zarządu. Bronisław Rausch złożył sprawozdanie z działalności zarządu, którym w lutym i marcu 1945 roku kierował mgr Tadeusz Senkowski. Na zebraniu było obecnych około 200 osób, wybrano nowy zarząd, a jego prezesem został Tadeusz Senkowski⁹. Powstało kilka Sekcji, m.in.: Wydawnicza, Praktyk, Wycieczkowa, Towarzyska. Zadaniem zarządu było odnalezienie zbiorów biblioteki koła zaginionych w czasie wojny oraz zdobycie funduszy na dalszą działalność. Planowano zorganizowanie 3–4 balów w roku w takich lokalach, jak: „Warszawianka”, „Kasyno Oficerskie”, „Rotunda”.

Sekcja Wycieczkowa starała się o uzyskanie zgody na zwiedzanie Zakładów Cukierniczych Wedla, Farmaceutycznych Wandera (później Polfa) w Krakowie oraz browaru w Okocimiu.

Koło Chemików otrzymało do swojej dyspozycji pokój w II Domu Akademickim (obecnie „Zaczek”), gdzie kandydaci na studentów chemii mogli uzyskać wszystkie potrzebne im informacje o sposobie poruszania się po „labiryncie” Wydziału Filozoficznego. Nie było to takie łatwe, ponieważ w skład wydziału wchodziło wiele sekcji i na jednej dużej tablicy w Collegium Novum wisiało bardzo wiele ogłoszeń o rozpoczęciu wykładów i ćwiczeń dla studentów różnych lat i różnych Sekcji, tak że nowicjuszowi trudno było się zorientować, na jakie wykłady i ćwiczenia powinien chodzić. W Kole Chemików kierowanym przez mgr. Tadeusza Senkowskiego student czuł oparcie i nabierał pewności siebie.

W następnym roku akademickim 1945/1946 Walne Zgromadzenie zwołano w listopadzie. Prezesem wybrano Bronisława Rauscha, a wiceprezesem Tadeusza Senkowskiego. Koło Chemików uzyskało wreszcie duży lokal (cztery pokoje z kuchnią) na I piętrze

⁵ NE CEDAT ACADEMIA. *Kartki z dziejów tajnego nauczania w Uniwersytecie Jagiellońskim 1939–1945*, zebrał i oprac. M. i A. Zarębowie, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1975.

⁶ Relacja ustna dr Zofii Czajki.

⁷ Relacja ustna prof. Jana Markiewicza.

⁸ Relacja ustna prof. Jana Markiewicza.

⁹ Protokoły z zebrań oraz pisma Koła Chemików z lat 1945–1950 i 1956–1979.

w kamienicy przy ul. św. Tomasza 8 (nazwanej później ul. Solskiego). Meble otrzymano z administracji UJ.

Dzięki intensywnym poszukiwaniom zbiorów biblioteki koła przez Jana Markiewicza udało się je wreszcie odzyskać i umieścić w jednym z pokoiów¹⁰.

Bardzo ważnym problemem dla wszystkich studentów chemii były miejsca w laboratoriach chemicznych. Było ich mało, 20–30, a liczba studentów bardzo duża. Trzeba było zdobyć fundusze na wyremontowanie zdewastowanej III pracowni. Nie było szafek, stolów, a rury gazowe i wodociągowe były powyrywane ze ścian. Uniwersytet nie miał pieniędzy na remont i w tej sytuacji sami studenci postanowili zdobyć odpowiednie fundusze na remont pracowni. W tym celu zarząd i członkowie koła rozwinęli szeroką akcję sprzedawania cegiełek, zwracając się o pomoc do bogatych zakładów pracy, i dosyć szybko udało się zebrać potrzebne fundusze na wyremontowanie pracowni. Dzięki inicjatywie i pracy zarządu koła zdobyto dodatkowe miejsca w laboratorium.

Drugą ważną inicjatywą koła było wydanie skryptu do chemii organicznej. Za zgodą profesora Jana Moszewska teksty wykładów powielono w powielarni Akademii Górniczej. Koszty wydania były bardzo duże. Zastosowano system przedpłat i dzięki współpracy z Kołem Farmaceutów UJ skrypt wydano w roku 1947.

27 października 1946 roku w Łodzi utworzono Komitet Studenckich Kół Chemicznych. Wśród przedstawicieli 11 istniejących w Polsce kół był także przedstawiciel reaktywowanego Koła Chemików Studentów UJ. Odbyły się jeszcze dwa Zjazdy Plenarne Komitetu w Krakowie i Poznaniu, a w dniach 3–5 czerwca 1949 roku odbył się w Gliwicach I Zjazd Naukowy Komitetu Studenckich Kół Chemicznych.

Pod koniec lat czterdziestych rządy komunistyczne opracowały nową strukturę organizacyjną ruchu młodzieżowego, która nie przewidywała istnienia kół naukowych.

W 1949 roku zwrócono się do zarządu koła, aby udzielił gościny Związkowi Akademickiemu Młodzieży Polskiej (ZAMP), na którą zarząd specjalną uchwałą wyraził zgodę.

5 grudnia 1950 roku uchwałą Senatu UJ Koło Chemików Studentów UJ zostało rozwiązane. Lokal oraz majątek koła przejął ZAMP.

4. PRÓBY WZNOWIENIA DZIAŁALNOŚCI KOŁA CHEMIKÓW W LATACH 1952–1953

W 1952 roku powstało nieformalne stowarzyszenie młodzieży studiującej chemię, które nazwano Kółkiem Przedmiotowym^{11,12}. Jego byli członkowie są przekonani, że powstało ono z inicjatywy mgr. Tadeusza Senkowskiego, który doskonale rozumiał młodzież i umiał wspólnie z nią współpracować. Na zebraniu organizacyjnym 15 października 1952 roku wybrano zarząd, przewodniczącą została Aleksandra Pischinger, a sekretarzem Anna Kulig. Opiekunem kółka był mgr Tadeusz Senkowski. Członkowie kółka mieli za zadanie pomagać w nauce tym studentom pierwszego roku, którzy nie radzili sobie z nauką. W ten sposób starano się wyrównać bardzo zróżnicowany poziom w wiadomościach młodzieży podejmującej studia chemiczne. Kiedy nastąpiła przeprowadzka Katedr Che-

¹⁰ Relacja ustna prof. Jana Markiewicza.

¹¹ Relacja ustna prof. Zygmunta Kowalskiego.

¹² Protokoły z zebrań Kółka Przedmiotowego z dn. 15 października 1952, 19 stycznia 1953 i 17 listopada 1953 r.

micznych do nowego budynku mieszczącego się w pobliżu parku im. dr. Jordana przy ulicy Krupniczej 41 (potem ul. M. Karasia 3, a obecnie ul. R. Ingardena 3), studenci pomagali w przenoszeniu odczynników chemicznych, minerałów, szkła laboratoryjnego, sprzętu, aparatury, a także mebli. Ciężkie, drewniane stoły laboratoryjne malowali czernią anilinową, pokrywali woskiem, wprasowywali go, potem zdrapywali powierzchnię i polerowali blaty. Pomoc studentów była bardzo cenna, brakowało bowiem pieniędzy na opłacenie robotników, którzy mogliby te wszystkie prace wykonać.

Praca naukowa członków Kółka Przedmiotowego polegała przede wszystkim na przygotowaniu i wygłaszaniu referatów. Z zachowanych protokołów świadczących o działalności tego kółka można wyczytać, że w ciągu roku akademickiego 1952/1953 wygłoszono 10 referatów¹³. Opracowanie referatów miało na celu lepsze przygotowanie młodzieży do studiowania, a w przyszłości do podjęcia pracy naukowej. Na zebrania Kółka Przedmiotowego przychodzili byli członkowie Koła Chemików: Andrzej Barański, Andrzej Witkowski, dr Antoni Pasternak, którzy słuchali referatów, udzielali rad, jak studiować efektywnie, jak łączyć teorię z praktyką, czyli pracą laboratoryjną, jak słuchać wykładów, korzystać z nich, jak przygotowywać się do egzaminów. Na zebrania przychodzili także profesorowie. Słuchali referatów, dyskutowali. Opowiadali o swoich zainteresowaniach naukowych i prywatnych. Profesor Wiktor Jakób opowiadał o muzyce i swoim ulubionym kompozytorze Wagnerze. Profesor Kazimierz Gumiński „łowił” talenty. Słuchał pilnie referatów, dyskutował z prelegentem i tym najbardziej aktywnym proponował pisanie pracy magisterskiej pod swoim kierunkiem. W drugim roku działalności Kółka Przedmiotowego wybrano nowe władze, przewodniczącą została Z. Gadowska, a sekretarzem J. Czarnota. Najbardziej aktywnie działający studenci mogli zgłaszać się do kierowników poszczególnych katedr, aby pomóc w pracach laboratoryjnych. Część osób segregowała i identyfikowała minerały, które w wyniku przeprowadzki zostały wymieszane, inni składali i ustawiali aparaturę do badań naukowych. W 1953 roku niektórzy członkowie kółka brali udział w pracach nad odzyskiwaniem z materiałów odpadowych tzw. złewek, cennych pierwiastków, takich jak: jod, srebro, molibden. Najbardziej aktywni członkowie kółka mieli zostać przyjęci do Koła Chemików, które wówczas jeszcze oficjalnie nie istniało.

5. REAKTYWACJA KOŁA CHEMIKÓW I LATA 1957–1979

Rok 1956 był rokiem przełomowym w stosunkach rząd–społeczeństwo, a zmiany te dały się odczuć też na uczelniach. Rozwiązano zniechęconą przez wiele osób organizację Związku Młodzieży Polskiej (ZMP) i na uczelniach powstało nowe stowarzyszenie, traktowane jako opozycyjne do organizacji z lat poprzednich, Zrzeszenie Studentów Polskich – ZSP. Podjęto też próbę reaktywowania Naukowego Koła Studentów.

14 maja 1957 roku w Collegium Chemicum odbyło się Walne Zebranie Studentów Chemii, które zwołał Komitet Reaktywacji Koła Chemików Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁴. Przypomniano dawne tradycje, charakter pracy, omówiono cele i zadania koła. Wybrano zarząd, uchwalono wysokość składek członkowskich. Powstały

¹³ Ibid.

¹⁴ Protokoły z zebrań oraz pisma Koła Chemików z lat 1945–1950 i 1956–1979.

Sekcje: Naukowa, Sportowo-Turystyczna, Towarzyska. Zaplanowano utworzenie Sekcji Praktyk i Posad. Koło liczyło 102 członków. Senat UJ 26 kwietnia 1957 roku zatwierdził *Statut Koła* i opiekunem koła mianował prof. dr. hab. Jana Moszewska. Funkcję opiekuna koła sprawowało także Zrzeszenie Studentów Polskich, związek, który dysponował pewnymi funduszami i część tych pieniędzy przekazywał na działalność kół.

Celem pracy Koła Chemików było pogłębienie wykształcenia studentów, zorganizowanie pracy naukowej, umożliwienie zapoznania się z rozwojem przemysłu chemicznego. Koło miało także przyczynić się do zorganizowania życia kulturalnego i towarzyskiego.

Z inicjatywy prof. Kazimierza Gumińskiego zajęto się czytaniem rozdziałów przygotowywanego do druku podręcznika *Chemia fizyczna*, co wprowadziło nową, naukową atmosferę w życie koła. Przystąpiono też do rozwiązywania zadań, a następnie do korekty napisanego przez dr. A. Gołębiewskiego *Zbioru zadań z fizyki teoretycznej*. Autor dużą część honorarium przekazał do dyspozycji koła. Na Walnym Zebraniu w 1959 roku zarząd przyjął uchwałę nadania tytułu Honorowego Członka Koła Chemików prof. dr. Janowi Moszewowi oraz dr. Alojzemu Gołębiewskiemu.

W związku z Ogólnopolskim Zjazdem Studenckich Kół Chemicznych w Poznaniu ożywiła się działalność Sekcji Naukowej i przystąpiono do przygotowania referatów. W II Ogólnopolskim Zjeździe Kół Chemicznych w Gdańsku w roku 1959 wzięła udział ośmioosobowa delegacja; wygłoszono jeden referat.

Zarząd Koła Chemików Studentów UJ wystąpił do Komitetu Koordynacyjnego Studenckich Kół Chemicznych z siedzibą w Poznaniu, o udzielenie prawa organizacji III Ogólnopolskiego Zjazdu Studenckich Kół Naukowych w grudniu 1960 roku.

Koło rozwijało się bardzo prężnie; wydrukowano nowe legitymacje członkowskie. Zorganizowano komis książek zaopatrywany przede wszystkim w skrypty wydawane przez Uniwersytet Jagielloński. Urządzano wycieczki do zakładów pracy związanych z produkcją związków chemicznych oraz do placówek naukowych. Nawiązano kontakt z Fabryką Kosmetyków „Miraculum”, co zaowocowało uzyskaniem miejsc na praktyki studenckie w tym zakładzie. Organizowano również bale i zabawy przynoszące pewne dochody, jak też wieczorki taneczne, w tym także wspólnie z Kołem Przyrodników. Dużą popularnością cieszyły się organizowane wycieczki turystyczne. Starano się o bilety do teatrów i włączano się w nurt przygotowań do pierwszych po wojnie juwenaliów.

Ważnym wydarzeniem w działalności koła w roku akademickim 1959/1960 było zorganizowanie seminarium naukowego dla 15 osób na Hali Gąsienicowej. Członkowie koła – Zofia Wilkos, Wiesława Rejdych oraz Jacek Ziółowski wygłosili referaty, a ponadto zorganizowano dwie pogadanki dotyczące przemysłu chemicznego. Materiały zostały przygotowane na podstawie wiadomości uzyskanych przez studentów na praktykach przemysłowych.

W roku 1961 wyłonił się problem ścisłej współpracy ze Zrzeszeniem Studentów Polskich i przynależności do Naczelnej Organizacji Technicznej – NOT. Na Nadzwyczajnym Walnym Zebraniu Koła Chemików 19 stycznia 1961 roku przegłosowano przystąpienie członków koła do ZSP oraz NOT.

W listopadzie 1961 roku pięć osób uczestniczyło w Warszawie w seminarium nt. „Teoria elektronowa w chemii organicznej; barwniki organiczne”, na którym został wygłoszony przez członków Naukowego Koła Chemików UJ jeden referat. Na Zjeździe Naukowych Kół Chemicznych w Toruniu członkowie delegacji krakowskiej wygłosili sześć referatów.

W ramach wymiany międzynarodowej zorganizowano opiekę nad studentami chemii z Czechosłowacji przybyłymi na praktykę do krakowskich zakładów przemysłowych

i po raz pierwszy też grupa młodych chemików z UJ wyjechała na podobną praktykę do Czechosłowacji.

Sekcja koła do spraw kontaktów ze szkołami średnimi miała za zadanie nawiązać współpracę z kółkami chemicznymi szkół średnich oraz przygotować akcję „Dni Otwartych”, a także popularnonaukowe pokazy doświadczeń chemicznych.

Ważnym wydarzeniem w roku 1962 było zorganizowanie w Krakowie ogólnopolskiego seminarium z dziedziny chemii teoretycznej. W obradach wzięło udział ponad 100 osób; studentów i pracowników naukowych, w tym 37 osób spoza Krakowa. Opiekę sprawował prof. Kazimierz Gumiński. Drugim, również ważnym wydarzeniem w życiu koła był udział w II Ogólnopolskim Letnim Sympozjum Naukowych Studenckich Kół Chemicznych zorganizowanym we wrześniu 1962 roku na Polanie Chochołowskiej w schronisku PTTK. W programie przewidziane były referaty na temat chemii leków i radiochemii, a w programie rekreacyjnym zaplanowano wycieczki turystyczne w Tatrach.

W pierwszej połowie lat sześćdziesiątych Koło Chemików według opinii władz Rady Uczelnianej Zrzeszenia Studentów Polskich należało do najlepszych na Uniwersytecie Jagiellońskim. Współpracowano z Krakowskim Oddziałem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego Naczelnej Organizacji Technicznej. Sugestie opiekunów i naciski władz partyjnych doprowadziły do nawiązania ściślejszych kontaktów ze Związkiem Młodzieży Socjalistycznej (ZMS), łącząc pewne wspólne formy działania.

W roku akademickim 1963/1964 praca koła była bardzo intensywna. Organizowano co trzy tygodnie cykliczne zebrania naukowe, konsultacje z różnych przedmiotów prowadzone przez członków koła, ogłoszono konkurs na najlepszy referat. Członkowie koła brali także udział w następujących seminariach i obozach naukowych:

- obóz naukowo-badawczy nt. „Pierwiastki rzadkie w piaskach nadmorskich” (organizowany przy współudziale ZSP i ZMS);
- Ogólnopolski Zjazd Kół Chemicznych w Łodzi;
- kurs chemii teoretycznej w Nowej Słupi;
- Ogólnopolska Konferencja Kół Naukowych w Krakowie;
- Sesja Naukowa Politechniki Śląskiej;
- Sesja Naukowa w Lublinie nt. „Pierwiastki rzadkie”;
- seminarium w Gdańsku nt. „Postępy chemii”.

W następnym roku akademickim zorganizowano dwa kursy: fotograficzny i szklarski. Nawiązano także współpracę z Naukowym Kołem Fizyków i Matematyków UJ. Rok akademicki 1966/1967 zaznaczył się wzmożoną działalnością naukową koła. Przygotowano i wygłoszono na spotkaniach w kole 14 referatów. Zorganizowano też na Turbaczu seminarium poświęcone zagadnieniom chemii fizycznej, na którym wygłoszono 8 referatów, 10 referatów prezentowano na seminarium poświęconym związkom heterocyklicznym, zorganizowanym na Kalatówkach, 5 referatów przygotowano na Ogólnopolskie Seminarium „Chemia powierzchni” w Krakowie, 2 referaty prezentowano w Gliwicach, 2 na seminarium w Toruniu nt. „Związki wielocząsteczkowe” i 3 referaty wygłoszono na Ogólnopolskim Zjeździe Kół Chemicznych w Szczecinie. O wysokim poziomie referatów świadczy fakt, że 6 referatów wygłaszanych na spotkaniach ogólnopolskich zostało nagrodzonych; 2 referaty kolegów S. Cęckiewicza i F. Duberta – pierwszymi nagrodami, 4 referaty M. Muryn, M. Zembali, A. Kowala, K. Hotłoś – drugimi nagrodami, a ponadto 2 referaty otrzymały wyróżnienia.

Zorganizowane seminarium na temat „Chemii powierzchni” podniosło rangę i znaczenie Koła Chemików Studentów UJ wśród polskich Kół Chemicznych. W przygotowaniu

seminarium pomagali pracownicy Katedry Chemii Nieorganicznej profesora Adama Biełańskiego oraz Katedry Chemii Organicznej profesora Jana Moszewa. Przyczyniło się to do zacieśnienia kontaktów między członkami koła a pracownikami naukowymi obu katedr.

Dla studentów I roku chemii zorganizowano repetytorium z matematyki, które miało na celu pomóc tym, którzy mieli kłopoty z opanowaniem tego przedmiotu.

W dniach 13–15 października 1967 roku odbył się pierwszy w historii koła Rajd Chemików. Do udziału w rajdzie zaproszono członków Koła Chemików Politechniki Gliwickiej.

Koniec lat sześćdziesiątych to kontynuowanie wypracowanych form działalności koła, zwłaszcza czynnego (z referatami) udziału w sesjach naukowych.

W roku 1967 została zorganizowana wymiana grup studenckich między UJ a Uniwersytetem w Jenie. Koło Chemików przygotowało program praktyki dla studentów chemii z Jeny oraz opracowało kryteria kwalifikacji studentów polskich na wyjazd do NRD. O wyjeździe decydowały: dobre wyniki w nauce, znajomość języka niemieckiego, praca w kole i innych organizacjach, takich jak ZSP i ZMS.

Pod koniec lat sześćdziesiątych koło liczyło 242 członków. Na początku 1970 roku obowiązki opiekuna, po śmierci prof. Jana Moszewa, objął na trzy miesiące dr Marian Bała, który już wcześniej pełnił obowiązki opiekuna pomocniczego, wyjeżdżając z członkami koła na obozy. 24 czerwca 1970 roku Senat UJ powołał na naukowego opiekuna Koła Chemików doc. dr. hab. Juliana Mirka.

Pod koniec lat sześćdziesiątych władze naczelne ZSP wstrzymały finansowanie koła, w związku z czym zmieniły się plany zorganizowania Ogólnopolskiego Seminarium pt. „Kataliza”. Udało się jednak doprowadzić do cotygodniowych spotkań w kole połączonych z wygłaszaniem referatów. Odbywały się także – dodatkowo – konwersatoria z chemii teoretycznej, przygotowywane przez magistrantów tego zakładu. W dniach 14–15 grudnia 1969 roku zorganizowano studencką sesję naukową. Jury sesji oceniło 11 wygłoszonych referatów, a sesja uzyskała bardzo pozytywną opinię pracowników naukowych. W Ogólnopolskim Seminarium Chromatografii w Lublinie w maju 1970 roku wzięło udział trzech członków Koła Chemików Studentów UJ, którzy wygłosili 2 referaty; jeden z referatów zdobył wyróżnienie.

Pod patronatem Koła Chemików zorganizowane zostały 2 kursy: szklarski oraz fotograficzny.

Wzorem lat ubiegłych członkowie koła brali udział w seminariach i szkołach:

- 5–15 lutego 1970 roku w Zimowej Szkole Krystalografii prowadzonej przez prof. Józefa Chojnackiego. Przygotowano 10 referatów;
- 30 marca–5 kwietnia 1970 roku w Ogólnopolskiej Szkole Chemii Kwantowej w Myślenicach prowadzonej przez doc. dr. hab. Alojzego Gołębiowskiego. Udział wzięło 30 studentów uniwersytetów i politechnik;
- 1–12 września 1970 roku w Międzybrodziu w seminarium letnim nt. „Nowoczesne metody badań związków organicznych”, kierowanym przez doc. dr. hab. Juliana Mirka.

Koło Chemików nawiązało współpracę ze Związkiem Młodzieży Wiejskiej (ZMW) działającym przy Wyższej Szkole Rolniczej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Rolniczy) i wspólnie zorganizowano obóz w Starokrzepicach. Opiekę sprawowali pracownicy naukowcy Zakładu Zoohigieny WSR. Kontynuowano wymianę grup studenckich pomiędzy Instytutem Chemii Uniwersytetu w Jenie a studentami Instytutu Chemii UJ.

Z okazji organizowanej w Krakowie i Zakopanem we wrześniu 1970 roku międzynarodowej konferencji XIII International Conference on Coordination Chemistry

przedstawiciele koła włączyli się do pracy w biurach konferencji, brali udział w wykładach i dyskusjach, byli także pilotami grup wycieczkowych.

Przeprowadzono segregację księgozbioru koła, przekazując do archiwum i biblioteki Instytutu Chemii książki i czasopisma. Dziesięć książek wysłano do Biblioteki Polskiej w Londynie w zamian za książki angielskie. Zaprenumerowano „Postępy Chemii”, „Postępy Fizyki”, „Problemy” oraz „Wiadomości Chemiczne”.

Dużym wydarzeniem w życiu koła był IX Ogólnopolski Zjazd Studenckich Naukowych Kół Chemików i Kół Chemiczno-Towaroznawczych, który się odbył w Krakowie w 1969 roku. W obradach udział wzięli przedstawiciele 16 kół wraz z opiekunami, przedstawiciele przemysłu, pracownicy naukowcy. Podczas zjazdu członkowie kół wygłosili 44 referaty, pracownicy naukowcy – 7.

Nawiązano współpracę z Kołem Towaroznawczym Wyższej Szkoły Ekonomicznej (potem Akademia Ekonomiczna, obecnie Uniwersytet Ekonomiczny) w Krakowie oraz z Kołami Chemików Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Wrocławskiej, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Politechniki Gliwickiej.

Działalność Koła Chemików w roku akademickim 1970/1971 dotyczyła przygotowania referatów, udzielania konsultacji z matematyki i fizyki studentom I i II roku, organizowania szkół zimowych i letnich (Zakopane, Międzybrodzie Bialskie), rozszerzenia współpracy ze studentami z Bratysławy i Wilna, opieki nad przybyłymi do Krakowa na praktyki grupami młodych chemików z Czechosłowacji i ZSRR.

Objęto także opieką pracownię chemiczną w II Liceum Ogólnokształcącym w Krakowie. Nawiązana współpraca rozwijała się i przez kilka lat członkowie koła prowadzili w II LO, a następnie także w X LO Kółko Chemiczne, przygotowując młodzież do olimpiady chemicznej. W roku 1971/1972 dodatkowo były prowadzone konsultacje z matematyki, fizyki i chemii dla uczniów Technikum Poligraficznego, które cieszyły się dużą popularnością. W tym też roku członkowie koła opiekowali się grupą studentów wietnamskich, rozpoczynających studia w Instytucie Chemii, udzielając im konsultacji i pomagając w nauce.

W grudniu 1971 roku, po kilku latach starań, udało się uzyskać z Rady Naczelnej ZSP dotację 15 000 zł na zorganizowanie Ogólnopolskiego Seminarium Studenckich Kół Chemicznych nt. „Kataliza”. Pomocy udzielili także Zakład Katalizy i Fizykochemii Powierzchni PAN i Zjednoczenie Przemysłu Azotowego. Opiekunem seminarium był prof. Adam Bielański. Udział zgłosiło ponad 50 osób z 16 uczelni w Polsce, wygłoszono 15 referatów, bardzo pozytywnie ocenionych przez jurorów.

W lutym 1972 roku zorganizowano seminarium zimowe w dwóch sekcjach:

- chemii fizycznej, które dotyczyło fizykochemii powierzchni;
- chemii organicznej na temat fizykochemicznych metod badań i identyfikacji związków organicznych.

W seminarium wzięło udział 40 studentów. Było to ostatnie seminarium tego typu, ponieważ ZSP przestał je dofinansowywać. Szukano nowych form działalności. Wspólnie z Instytutem Geologicznym Koło Chemików zorganizowało obóz badawczy w Polańczyku. W czasie trwania obozu uczestnicy wykonali około 150 analiz wód z 9 źródeł, cieków powierzchniowych oraz odwiertów. Oznaczano jony: Fe^{2+} , Fe^{3+} , Mg^{2+} , Ca^{2+} , Cl^- , SO_4^{2-} , HCO_3^- , CO_3^{2-} . Mierzono także wydajność badanych źródeł. Praca uczestników obozu została wysoko oceniona w Instytucie Geologicznym.

Sesje referatowe odbywały się nadal, a członkowie koła uczestniczyli w seminariach organizowanych w innych uczelniach.

Bez zakłóceń odbywała się wymiana grup studenckich między Instytutem Chemii UJ a chemikami z Jeny, natomiast władze uczelniane Bratysławy odmówiły przyjęcia grupy studentów. Nie udało się także załatwić praktyk w Sofii.

W tym samym roku akademickim, 1971/1972, po raz pierwszy studenci członkowie Naukowego Koła Chemików uczestniczyli w pracach naukowo-badawczych Instytutu Chemii UJ i PAN. Dwóch studentów II roku brało udział w pracach Zespołu Chemii Koordynacyjnej pod kierunkiem doc. dr. hab. Tadeusza Senkowskiego, a 10 osób uczestniczyło w pracach Zakładu Katalizy i Fizykochemii Powierzchni PAN pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Habera i doc. dr. hab. Andrzeja Pomianowskiego.

Decyzją władz uczelnianych ZSP w roku akademickim 1971/1972 zmieniono nazwę Koła Chemików. Nazwę organizacji w brzmieniu: Koło Chemików Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego zmieniono na Zrzeszenie Studentów Polskich. Naukowe Koło Chemików Uniwersytetu Jagiellońskiego. Planowano też zmianę profilu działalności koła. Powstała możliwość przynależności i pracy w kole młodszych pracowników nauki, tak jak to było w zwyczaju w okresie międzywojennym. Powołano Radę Wydziałową, Radę Wojewódzką i Centralną Radę Kół Naukowych. W marcu 1973 roku zlikwidowano ZSP i utworzono na jego miejsce SZSP (Socjalistyczny Związek Studentów Polskich). SZSP finansował letnie i zimowe obozy oraz wszystkie inne formy działalności społecznej, odpowiadał za działalność organizacyjną koła, a Instytut Chemii za poprawność merytoryczną spotkań naukowych. Planowano, aby obozy letnie członków koła zaliczane były jako praktyki robotnicze. Postulowano, aby najlepsi studenci mogli znaleźć zatrudnienie w zakładach naukowych (z pewnym wynagrodzeniem), a praca naukowa prowadzona w kole na odpowiednim poziomie mogła być zaliczona jako praca magisterska.

Na początku lat siedemdziesiątych powstały nowe Sekcje: Ochrony Środowiska, Biochemiczna, Doświadczalna, Numeryczna, Filozoficzna.

W 1973 roku nawiązano współpracę z Kołami Biologów i Geografów UJ oraz z Kołem Wyższej Szkoły Wojsk Chemicznych w Krakowie. Zorganizowano wspólny obóz w Wołkowyi w celu zbadania Zalewu Solińskiego, a także obóz w Zakopanem, podczas którego analizowano wody źródeł Doliny Chochołowskiej i Kościeliskiej. Wyniki przekazano Instytutowi Geologicznemu w Krakowie. W Opatowcu spotkali się członkowie 13 kół naukowych z różnych uczelni w celu ustalenia aktualnego stanu czystości wody rzeki Wisły.

W roku 1974/1975 zorganizowano kilka obozów dotyczących problematyki środowiska naturalnego i jego zagrożenia:

- w Niedzicy badano zanieczyszczenie wód opadami pyłów przemysłowych;
- na Mazurach określano wybrane czynniki decydujące o możliwościach życia biologicznego w wodach jezior;
- w Rymanowie badano zanieczyszczenia rzeki Tabor i innych wód okolicy;
- w Teleśnicy analizowano czystość rzeki San i Zalewu Solińskiego;
- w Pińczowie przeprowadzano kompleksowe badania źródeł zlokalizowanych przez Koło Geografów.

Organizowano także spotkania „herbatkowe” połączone z wygłaszaniem referatów. Zorganizowano sesję wewnętrzną o tematyce ogólnochemicznej, przygotowano program pobytu w Krakowie studentów z Jeny, zorganizowano Ogólnopolski Zjazd Prezesów Kół Naukowych Chemicznych. Dla studentów II roku zorganizowano seminarium ze spektroskopii, przygotowano też III Rajd Koła.

W roku akademickim 1976/1977 aktywnie działała Sekcja Doświadczalno-Dyskusyjna prowadząca w porozumieniu z Zakładem Fizjologii Roślin PAN badania nad barwnikami słuzowców oraz Sekcja Numeryczna, której członkowie ułożyli liczne programy ułatwiające studentom obliczenia wyników z ćwiczeń laboratoryjnych.

Odbyły się także spotkania, na których pracownicy naukowci dzielili się swoimi wrażeniami z pobytu za granicą:

- doc. dr hab. Tadeusz Senkowski opowiadał o laboratorium Sillena;
- doc. dr hab. Ewa Śledziewska opisywała laboratoria szwajcarskie;
- mgr Krzysztof Walocha mówił o wyprawach Koła Chemików na Bliski Wschód.

W 1977 roku została wznowiona działalność Komitetu Koordynacyjnego Studenckich Naukowych Kół Chemicznych. Na siedzibę komitetu wybrano Kraków, a przewodniczącym został Andrzej Buda. W ramach prac komitetu koło zorganizowało zjazd prezesów najaktywniej działających kół. Podczas zjazdu dyskutowano nad zagadnieniami:

- organizacji ogólnopolskich sesji naukowych;
- akcji lato '77;
- programu studiów na uniwersyteckich wydziałach chemii;
- współpracy z PTCh i zorganizowania Sekcji Młodych podczas Zjazdu PTCh w Szczecinie.

W maju 1977 roku odbył się Zjazd PTCh, na którym utworzono Sekcję Młodych, a jej opiekunem została doc. dr hab. Janina Janikowa.

20 maja 1977 roku Koła Naukowe: Chemików, Fizyków, Informatyków, Matematyków i Miłośników Fantastyki działających przy Radzie Uczelnianej SZSP UJ zawarły oficjalną umowę o współpracy z Radą Wydziałową SZSP. Umowa w § 1 określała priorytet ideologii w kształceniu młodzieży: „Mając na celu wspólne i efektywne kształcenie postaw studentów naszego Wydziału, wszechstronne rozwijanie aktywności studentów w działalności ideologicznej, naukowej, kulturalnej i turystyczno-sportowej, Rady Wydziałowe SZSP Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UJ i Kół Naukowych: Chemików, Fizyków, Matematyków (...) postanowiły...” – tak więc próbowano upolitycznić młodzieżową organizację naukową.

Odtąd pełna nazwa koła była następująca: Socjalistyczny Związek Studentów Polskich Koło Naukowe Chemików Studentów UJ.

Podczas juwenaliów '77 członkowie koła uczestniczyli w przedstawieniu „Sąd nad tymi, którzy wymyślili juwenalia”, a w Rajdzie Bez Nazwy tworzyli dwudziestoosobową grupę.

W ramach przygotowań do akcji letniej uzupełniono szkło laboratoryjne i odczynniki potrzebne do wykonywania oznaczeń. Opracowano dokładną metodykę wszystkich analiz, wykreślono krzywe kalibracyjne do oznaczeń kolorymetrycznych. Program naukowy obozu konsultowała dr hab. Krystyna Oleksyn z Zakładu Gleboznawstwa Akademii Rolniczej.

Pierwszy obóz letni odbył się w Olczy koło Zakopanego, a jego tematem była „Charakterystyka hydrochemiczna fragmentu zlewni potoku Olczyńskiego”. Wyniki badań opracowano w formie publikacji, która została przyjęta do druku. Tematem obozu w Fuledzie na Mazurach było „Badanie wybranych czynników decydujących o możliwościach życia biologicznego w wodach jezior mazurskich”. Ostatnim obozem był obóz w Myślcu koło Starego Sącza.

Na praktykę w Jenie, jak co roku, wyjechała niewielka grupa studentów. Nie udało się jednak wyjazd grupy do Wilna, ponieważ strona radziecka zerwała umowę.

We wrześniu 1977 roku zorganizowano Ogólnopolską Sesję Naukową „Kataliza”, w której wzięli udział przedstawiciele 14 ośrodków akademickich Polski.

Pod koniec lat siedemdziesiątych w planach pracy koła wyróżniono trzy grupy zadań:

- działalność naukową;
- działalność kulturalno-oświatową;
- działalność organizacyjno-techniczną.

Rozwój nowych kierunków w nauce stał się powodem powstania Sekcji, takich jak Programowania czy Galwanotechniczna. Członkowie Sekcji Programowania (poprzednio Numerycznej) mogli zapoznać się z programowaniem w języku Algol 60. Praca tej sekcji, kierowanej przez Piotra Milarta, została oceniona najwyżej. Aktywnie działały także Sekcje: Chemii Nieorganicznej, Koordynacyjnej oraz Organicznej.

W związku z przygotowaniami do obozów letnich koło wzbogaciło się o konduktometr, spektrokolorymetr jednowiązkowy „Spekol-10” z wyposażeniem, zestaw do technicznej analizy wody i tlenomierz. Aparatura ta wykorzystywana była na obu obozach letnich. W styczniu 1979 roku na zamku w Niedzicy odbyło się uroczyste zakończenie obozów letnich. W balu wzięło udział 35 osób.

W październiku 1979 roku grupa członków koła wyruszyła na jedną z tras rajdu „Brązowego Liścia”.

W 1980 roku Doroczny Zjazd Polskiego Towarzystwa Chemicznego odbywał się w Krakowie i członkowie koła już pod koniec 1979 roku aktywnie włączyli się do prac organizacyjnych. Przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego Zjazdu w tych bardzo trudnych czasach był prof. Alojzy Gołębiowski. Pomoc studentów z Koła Chemików była wówczas tak ważna jak nigdy wcześniej.

6. WYBRANE DOKUMENTY Z LAT 1904–1979

(zawarte na płycie CD dołączonej do tomu)

Spis dokumentów

1. Pismo studentów Wydziału Filozoficznego z 4 czerwca 1904 roku do Senatu Akademickiego UJ z prośbą o poparcie i przesłanie do Namiestnictwa statutów powstającego „Kółka chemików” uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego.
2. Pismo komitetu założycielskiego „Kółka chemików” uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego z 13 października 1904 roku do Rektoratu UJ z prośbą o wyznaczenie kuratora kółka oraz sali na zebrania. Adnotacja prof. Olszewskiego w sprawie sali na zebrania kółka.
3. Protokół z II Walnego Zgromadzenia „Kółka chemików uczniów UJ” z 5 listopada 1904 roku (2 strony).
4. Statut „Kółka chemików” uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego z 1904 roku (4 strony).
5. Karta tytułowa skryptu *Chemia nieorganiczna* napisanego na podstawie wykładów prof. K. Olszewskiego, a wydana przez KCh UJ w 1906 roku.
6. Pismo Zarządu Kółka chemików uczniów UJ z 9 lipca 1908 roku z prośbą o wyznaczenie nowego kuratora kółka.

7. Pismo Senatu Akademickiego UJ z 19 lutego 1912 roku do prof. Karola Dziewońskiego zapraszające go do objęcia funkcji kuratora Kółka chemików uczniów UJ.
8. Pismo Związku Kół Chemicznych Studentów Wyższych Uczelni w Polsce z 21 lutego 1926 roku do Kółka chemików uczniów UJ w sprawie II Zjazdu Delegatów do Związku Kół Chemicznych, który odbędzie się w dniach 8–10 kwietnia 1926 roku w Krakowie.
9. Pismo Koła Chemików Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego z 9 listopada 1929 roku do Rektoratu UJ z prośbą o zezwolenie na zorganizowanie wiecu.
10. Wydawnictwa Koła Chemików Studentów UJ: karta tytułowa i pierwsza strona skryptu *Chemia organiczna* według wykładów prof. K. Dziewońskiego (2 strony).
11. Strona tytułowa skryptu *Analiza miareczkowa* wydanego nakładem Koła Chemików Studentów UJ w 1929 roku.
12. Pismo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 30 maja 1934 roku do Rektora UJ zezwalające na to, aby członkowie koła mogli należeć do Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Chemicznego.
13. Pismo Zarządu Koła Chemików Studentów UJ z 24 października 1934 roku do Rektoratu UJ w sprawie uroczystości z okazji 30. rocznicy założenia Koła Chemików.
14. Kartka pocztowa starszego strzelca Jacka Głogoczowskiego z 6 czerwca 1938 roku do dr. Jadwigi Schoenównej z prośbą o zarezerwowanie miejsca w pracowni organicznej w roku akademickim 1938/1939.
15. Kartki z indeksu Zofii Czajki studentki Wydziału Filozoficznego Tajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego i studentki Wydziału Filozoficznego UJ w latach 1945–1948 (2 strony).
16. Legitymacja Bratniej Pomocy Studentów UJ w Krakowie wydana studentce Zofii Czajce w 1945 roku.
17. Pismo Zarządu Koła Chemików Studentów UJ z 28 listopada 1946 roku do Rektoratu UJ informujące o składzie nowego Zarządu Koła (2 strony).
18. Legitymacja Koła Chemików Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego wydana studentowi III roku chemii – Jerzemu Dumańskiemu w 1947 roku.
19. Protokół z zebrania organizacyjnego Koła Przedmiotowego Chemików – 15 października 1952.
20. Pismo Komitetu Reaktywacji Koła Chemików z 28 marca 1957 roku z prośbą o wyrażenie zgody na zorganizowanie walnego zebrania.
21. Pismo Koła Chemików Studentów UJ z 12 listopada 1960 roku do Dyrekcji LO im. Joteyki w sprawie zorganizowania spotkania z uczniami klas XI.
22. Telegram od Ministra Szkolnictwa Wyższego – Henryka Golańskiego z życzeniami owocnych obrad dla uczestników III Ogólnopolskiego Zjazdu Kół Chemicznych w Krakowie, organizowanego przez Koło Chemików Studentów UJ (1960 r.).
23. Pismo Zrzeszenia Studentów Polskich z 15 lutego 1961 roku do Koła Chemików Studentów UJ, informujące o zatwierdzeniu planu wyjazdu 10 osób do Czechosłowacji.
24. Pismo ZSP z 23 marca 1961 roku do Koła Chemików Studentów UJ w sprawie zorganizowania sympozjum wyjazdowego i pokrycia przez ZSP kosztów wczasów 14-dniowych dla studentów z Koła Chemików.
25. Pismo: ZSP Koło Chemików Studentów UJ z 28 marca 1968 roku do Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy w Krakowie w sprawie pozwolenia na wykonanie okrągłej pieczętki koła.

26. Zaproszenie Romana Kozłowskiego do wzięcia udziału w IX Ogólnopolskim Zjeździe Naukowym Studenckich Kół Chemików i Kół Chemiczno-Towaroznawczych na temat „Studenckie Koła Chemików w 25-lecie PRL”, organizowanym przez Koło Chemiczno-Towaroznawcze Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie i Koło Chemików UJ.
27. Pismo Rady Uczelnianej ZSP UJ z 5 maja 1970 roku do dyrektora Instytutu Chemii UJ z prośbą o wypożyczenie holi Collegium Chemicum na zorganizowanie balu.
28. Pismo Dyrektora Instytutu Chemii UJ z 5 czerwca 1970 roku do Koła Chemików Studentów UJ z podziękowaniem za postulaty i wnioski dotyczące usprawnienia procesu dydaktycznego.
29. Pismo RU SZSP UJ z 14 lutego 1975 roku do Koła Naukowego Chemików zapraszające na spotkanie z Rektorem UJ, Władzami Uczelni i pełnomocnikiem Rektora UJ ds. studenckiego ruchu naukowego w sprawie akcji „Pinczów” – cyklu kompleksowych obozów naukowych.
30. Program imprezy sylwestrowej organizowanej przez Socjalistyczny Związek Studentów Polskich. Koło Naukowe Chemików Studentów UJ w dniach od 26 grudnia 1979 roku do 5 stycznia 1980 roku w Ochothnicy Górnej.